

Húsvéti népszokások Erdélyben

Húsvét az erdélyi magyarság egyik legjelentősebb ünnepe, amikor a keresztény közösségek Krisztus kereszthalálára és feltámadására emlékeznek. Az ünnepkör jelentőségét az is kiemeli és kihangsúlyozza, hogy a rá való felkészülés viszonylag hosszú időn át, hat hétig tart.

Húshagyókedd zárja a vidám téli, farsangi ünnepkört, s hamvazószerdától negyven napon át kezdődik a húsvéti nagyböjt. Ez az időszak szerte minden erdélyi magyar közösségben csendes várakozással, áhítattal telt el. Az idősebbek ebben az időszakban rendszeresebben olvasták a Bibliát, a temetőt kitakarították, tehát ezáltal halottaikra emlékeztek. Hajdanán még a protestáns faluközösségekben sem rendeztek esküvőket, nem szerveztek vidám táncmulatságokat, az ünnepet megelőző hat hét alatt. Rendszerint még a református családokban is tartózkodtak a húsos ételek fogyasztásától, nagypénteken pedig még az állataikat is böjtöltették nagyon sok helységben.

Az erdélyi református közösségekben régen is nagy hangsúlyt fektettek a környezet, az emberi test és a lélek tisztaságra. Kitakarították, kimeszelték a házakat, kimosták a textiliákat, de tartózkodtak a fölösleges szóváltásoktól, veszekedésektől is. Sok helyen élt az a szokás, hogy a haragosok nagyhéten egymásnak megbocsátottak, kezet fogtak, mivel a közösségi hagyományok szerint csak lélekben megbékélve, megtisztulva járulhattak az Úr asztalához.

Húsvét mozgó ünnep, minden esztendőben a tavaszi napéjegyenlőséget (március 21.) követő holdtölte utáni vasárnapon tartjuk. Erre az időpontra a niceai (325) zsinat rögzítette. Éppen ezért évente rendszerint március 22. és április 25. között ünnepeljük.

Az utóbbi évezredben gyökeresen megváltozott az ünnepkör időtartama. Az 1092-ben tartott szabolcsi zsinat négy-, az 1611-es nagyszombati háromnapos ünnepként határozta meg. 1771-ben XIV. Kelemen pápa két, 1911-ben X. Pius már csak egy napra szűkítette a húsvéti ünnep tartamát.

A tulajdonképpeni ünnepkört virágvasárnapja nyitja. Hajdanán az erdélyi református falvakban ezen a napon tartották a konfirmációt. Ez az egyházi esemény egyben az iskolások felnőtt emberré való avatást is jelentette. A fiatal legények húsvét vasárnapján úrvacsorát vehettek, s utána eljárhattak a táncmulatságba, vagy udvarolni a lányos házakhoz. A fiatalok virágvasárnapján zöld ágakkal díszítették fel a templomokat, s az asszonyok pedig sok helységben színes fejkenőben, virágokkal a kezükben mentek a templomba.

Húsvét a tavasz legjelentősebb ünnepe, ezért struktúrájában nemcsak keresztény elemeket találunk, mivel számos régi, mágikus, pogány kori európai termékenységvarázsló és tavaszköszöntő szokáselemet is magához vonzott.

Az erdélyi magyar húsvéti szokáskör legjellegzetesebb szokáselemei a következők: passiójátékok, tűz-, étel- és vízszentelés, határkerülés, zöld növényi szimbólumok állítása, locsolás, tojásajándékozás, rituális testvérré fogadás stb.

Még a hitújítást megelőző egységes katolikus középkorban, az ünnepkör idején, a templomokban és kolostorokban Krisztus élettörténetét megelevenítő misztériumjátékokat mutattak be. A barokk stíluskorszak hatására a húsvét nagyhetén bemutatott dramatikus játékformák közül különösen Jézus szenvedéstörténetét, kereszthalálát és feltámadását megjelenítő passiójátékok voltak igazán népszerűek. Ezek a dramatikus alkotások Erdélyben elsősorban a ferences kolostorokban (pl. Csíksomlyón és Kantán) éltek késői reneszánszukat. Később a felvilágosodás hatására a katolikus egyház is eltávolodott és elhatárolódott e színjátékoktól, melyek fokozatosan kihullottak a nagyheti liturgia szerves rendjéből. Sok helyen iskolákban, máshol pedig köztereken mutatták be elnépiesedő, populáris változataikat.

Az erdélyi színgkatolikus falvakban (pl. Csíkban, Gyergyóban, a felsőháromszéki Szentföldön stb.) a középkori passiójátékok széttöredezett elemei továbbra is fennmaradtak. Ilyen templomokban megszervezett dramatikus szokás például a szentsírörzés. Katolikus közösségekben a kegyesebb asszonyok egy-egy mellékoltár asztala alatt berendezik Jézus jelképes sírját, melyet nagypéntektől egészen a feltámadási körmenetig őrzik a bibliai római katonákat alakító legények. E szimbolikus sír mellett éjszaka és nappal öregasszonyok, sokszor pedig az egész gyülekezet ott virraszt.

Az erdélyi szentsírörzés számtalan dramatikus elemet tartalmaz: katonás mozdulatokat, betanult szövegeket stb. Az archaikusabb „szentföldi” székely falvakban Jézust ma is reális halottnak tekintik, akinek halálára fekete gyászlepedővel kell betakarni a szentséget, oltárt stb. Felcsíki falvakban a keresztek mellé, templomok elé nagypénteken olyan zsebkendőkkel feldíszített fenyőhegyet állítanak, mint a házasság előtt meghalt fiatal legénynek szokás. Rituális eszközökkel Jézus urunknak is megadják, megrendezik az élet teljességét szimbolizáló házasságot.

Katolikus közösségekben a húsvéti szokásoknak szerves elemét képezi a tűz-, a víz- meg az ételszentelés. Ezek még a pogány korból maradtak fenn, s elsősorban a család, a közösség jó állapotát, egészségét biztosították mágikus, rituális eszközökkel. A húsvéti ebéd jellegzetes ételféleségét, a sonkát és a sült bárányt katolikus közösségekben a plébánossal megszenteltették. A szentelt étel minden morzsájára óvatosan vigyáztak, mivel azokat nyáron a kártékony verebek elűzésére használták fel.

A határkerülés az erdélyi húsvéti szokások egyik legelőbb eleme. A kutatók véleménye szerint mélyrétegeiben az úgynevezett mágikus körrel kapcsolatos képzetek állnak. Az archaikus ember hitt abban, hogy ha egy földterületet meghatározott időpontban, körülmények között körbejár, akkor a földterületét nem fogja pusztítani vész, kártékony állat, természet feletti erővel rendelkező lény stb. Egészen a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálásáig Erdélyben is ismert eljárás

volt, hogy a len- vagy a kendertáblát éjfélkor, holdtölte idején, szóttan és mezten, hátrafelé haladva körbe kerülték a madarak pusztítása ellen.

A határkerülés a középkor idején fontos jogi esemény volt. Mivel a török veszedelmek idején számtalan falut kiirtottak, az elnéptelenedett vidékeken a helységek között kirobbant földvitákat rendszerint határkerüléssel oldották meg. A két vitatkozó fél mellett ebben az eseményben részt vettek a világi meg az egyházi hatalom képviselői és számtalan tanú is. Közös bejárást a határt, és a tanúk vallomása szerint újból kijelölték a birtokok között húzódó határvonalat, s annak jelesebb pontjain új határjeleket építettek. A tanúk legtöbbször lábbeli nélkül esküdtek meg arra, hogy kinek a földterületén állnak. Ma is legendák keringenek arról, hogy egyesek csizmájukba, bocskorukba a másik fél birtokáról származó földet helyeztek, s így hamisan, csalással esküdtek arra, hogy kinek a földjén állnak. Sok erdélyi faluban úgy vélték, hogy a határjáráskor hamisan megesküdt embert nagyon keményen meg fogja büntetni az Isten.

A határjárás a 18. századi késő barokk processziók hatására ünnepi elemekkel (pl. zászlókkal, énekekkel, imákkal, díszes viselettel, rigmusokkal, köszöntőkkel stb.) gazdagodott. A második világháború utáni években számtalan vidéken betiltották, de 1989 után újra felújították és megszervezték. Különösen a földek visszaadása után újból működésbe lépett az a képzet, hogy a mezőgazdasági év küszöbén, húsvét vasárnap reggelén a megkerült határt nem fogja kár érni.

Nagyon sok erdélyi faluban (pl. Marosszék magyar településeiben) húsvét vasárnapján hajnalban a legények zöld ágakat ajándékoznak a lányoknak. Sok helységben a zöld nyírfaágat vagy fenyőt színes szalagokkal és tojásokkal is feldíszítik. A zöld ajándékfa előfordul az esküvői és más tavaszi szokásokban is (pl. májusfa). Segítségével rendszerint jó egészséget, szépséget biztosítottak a megajándékozott lánynak. Századunk első felében a húsvéti faállítást városi, polgári hatásra ajándékzene, szerenád is kísérte.

Húsvét vasárnapján az erdélyi magyar lutheránus szórványközösségekben vagy a századokkal érintkező magyar helységeken kakast áldoztak fel. Apácán nyíllal lőtték meg, Oltszakadaton pedig hosszú karóval ütötték agyon. Ennek a szokásnak hajdanán agrármágiával kapcsolatos jelentése volt. Tavasszal, az új mezőgazdasági év elején állatot (kakast) áldoztak fel, s ezzel a rituális eszközzel próbálták biztosítani földjeik termését.

A húsvéti ünnepkör legszínesebb és legelőbb eleme a locsolás és a tojásajándékozás. Szerte Erdélyben a legények vízzel locsolták meg a lányokat, s azok pedig tojással ajándékozták meg a fiúkat. A tojás és a víz szerte Európában a termékenység jelképe, az élet princípiuma, nélkülözhetetlen alapeleme. Mágikus erejét az is fokozta, hogy régebben pirosra festették, s jellegzetes motívumokkal díszítették. Archaikus magyar közösségeinkben (pl. Gyimesben és Moldvában) Jézus szimbólumának vélik.

A magyar nyelvterület keleti vidékén (Moldvában) és Dunántúlon a húsvéti ünnepkör keretében egészen napjainkig fennmaradt a rituális testvérré fogadás szokása. Moldvában a lányok a legjobb barátnőiknek a húsvét vasárnapját követő

fehér- vagy mátkáló vasárnapon hímes tojásokat ajándékoztak, s halálukig egymást véremnek, testvéremnek, vésárnak nevezték és tartották. A magyar nyelvterület nyugati régióiban ilyenkor a lelki barátnők egymásnak komatálat ajándékoztak, s egymást kölcsönösen komáknak szólították.

Napjainkban nagyon sok erdélyi helységben különböző felekezeti és etnikai csoportok élnek együtt. A legtöbb faluban kölcsönösen tiszteletben tartották egymás ünnepét, szokását még akkor is, ha saját húsvétjuk más időpontban volt. Azokban a falvakban, ahol a protestánsok mellett görögkeletiek is éltek, az ortodoxok nagyhatén a reformátusok harangját is csak „csendben” húzták meg. A „magyarok” húsvétját a románok sem zavarták meg nagyobb mezőgazdasági munkával: legtöbbször „félünnepelőben” meglátogatták közelebbi barátaikat és szomszédaikat.

Erdély felekezeti és etnikai színessége alapjaiban meghatározta azt, hogy ebben a nagy régióban napjainkig gazdag, változatos és nagyon archaikus húsvéti szokások maradhassanak fenn.

Erdélyi köszöntő

Népköltészet

Jóreggelt azoknak, akik itt lakoznak,
Verset mondanék, ha meghallgatnának.
Jézus feltámadott, nagy örvendezéssel
Áldják hát az Istent hangos énekléssel.
Áldom én is azért, mert ma húsvét napja
Virradt mireánk, áldott szent órája.
Most jöttünk Krisztus kicsiny mezejéből
Az illatozó rózsák virágos kertjéből.
Azt kívánom most, még sokáig éljenek,
Sok boldog húsvétot vígan megérjenek.
Kárt, bűt, bánatot sose szenvedjenek,
Mind földön, mind mennyben boldogok legyenek.